

# ПУБЛІКАЦІЇ



УДК 94(477)«1909–1914»

## ЛИСТИ АЛЬФРЕДА ЄНСЕНА ДО МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

*Уперше публікуються листи Альфреда Єнсена до Михайла Грушевського. Епістолярій висвітлює малознані контакти вчених упродовж 1909–1914 рр. У листах обговорювалися проблеми, пов'язані зі співпрацею шведського славіста у «Записках Наукового товариства імені Шевченка», популяризацією ним здобутків української культури та науки у західноєвропейському інтелектуальному просторі.*

**Ключові слова:** Грушевський, Єнсен, «Записки НТШ», Мазепа, Орлик.

Про М.Грушевського як талановитого комунікатора середовища науковців Центрально-Східної Європи нерідко йшлося у присвячених йому працях, хоча сама ця важлива та цікава тема й досі не артикульована як самостійна проблема. Значною мірою завдяки згаданому таланту нав'язувати та підтримувати товариські взаємини з колегами-гуманітаріями з інших країн, напередодні Першої світової війни українське питання – в його науковому та суспільно-політичному вимірах – удалося вивести з тісних регіональних меж, зробивши помітним сюжетом загальноєвропейських дискусій.

Широким зарубіжним контактам автора «Історії України-Руси» довелося пройти непросту перевірку роками війни та національної революції. Так, участь М.Грушевського на чолі українського руху розсварила його з більшістю польських і російських приятелів, котрі стрімку політичну кар'єру колеги сприйняли, небагато-немало, як «зраду». Тут, для прикладу, згадуються слова чи не найбільш послідовного симпатика різнопланової діяльності українського вченого та його гарячого захисника в роки воєнних поневірянь О.Шахматова, наведені в листі до А.Коні: «Як і Ви, я з особливим жахом зупиняюся перед зрадою українців на чолі з Грушевським. Це найтяжчий удар по Росії»<sup>1</sup>.

Утім серед колег М.Грушевського виявилися й щирі приятелі України, котрі вважали справедливим прагнення її народу до рівноправного діалогу зі своїми сусідами. Серед цієї, щоправда нечисленної, когорти солідністю свого українознавчого

---

<sup>1</sup> Цит. за: Робинсон М.А. М.С.Грушевский и русская академическая элита // Славянский альманах 2008. – Вып.13. – Москва, 2009. – С.183.

доробку помітно виділяється шведський славіст, перекладач, літературознавець і поет Альфред-Антон Єнсен (1859–1921 рр.). Ця постать доволі добре відома українознавцям<sup>2</sup>.

Як припускають дослідники, український та шведський учені найвірогідніше познайомилися навесні 1909 р., коли останній перебував в Україні в науковому відрядженні<sup>3</sup>. Саме М.Грушевський опікувався шведським колегою на Галичині, а згодом і Наддніпрянщині, уводячи його в коло свідомої української інтелігенції по обидва боки Збруча. Щоденник М.Грушевського та листи А.Єнсена змальовують довірливе товариське спілкування між ними. Свідчать про це й відвідини шведським ученим родинних садиб Грушевських у Львові та Києві. У подяку за приязнь і гостинність А.Єнсена налагодив співпрацю з редагованими М.Грушевським «Записками НТШ».

Львівський професор був зацікавлений у співпраці з європейським ученим, котрий поділяв українську схему історії Східної Європи, а також погляди українських істориків на І.Мазепу й політичну еміграцію початку XVIII ст. 1909-й рік був ювілейним – 200-річчя Полтавської битви. Українські історики з НТШ вступили в наукову та суспільно-політичну полеміку з російськими навколо значення діяльності гетьмана І.Мазепи та битви під Полтавою для України. Вони діаметрально протилежно оцінювали значення Полтави як початок кінця автономної козацької держави. А отже, дивилися на Полтавську баталію негативно. Проте їм закидали особисту зацікавленість у цій проблематиці. Потрібна була думка неупереджених істориків Європи. І ось несподівано нагодився швед А.Єнсен, який став на позиції М.Грушевського (в одному з листів він називав Михайла Сергійовича своїм учителем), подав матеріали зі шведського архіву, а ще віднайшов документи П.Орлика та матеріали про діяльність політичної козацької еміграції по смерті І.Мазепи. Уже пізніше, після революції 1917–1921 рр., орликіану продовжить І.Борщак за документами французьких архівів. Та фактичним відкривачем цієї теми став саме А.Єнсен – тож не випадковою була така увага до його персони з боку М.Грушевського.

Те, що А.Єнсен співпрацював із НТШ упродовж не одного року, свідчить про свідоме зацікавлення історичною україністикою, поділяння думки про існування окремого від російського українського історичного процесу. Непрямо про це свідчить і захоплення А.Єнсена шевченкознавством – як відомо, він став популяризатором постаті Кобзаря у Швеції. Також А.Єнсен знайомив західноєвропейських колеґ із доробком українських інтелектуалів, перекладаючи їхні літературні твори та рецензуючи наукові видання. Ця різнопланова робота шведського вченого стала підставою для обрання його дійсним членом таких провідних українських наукових інституцій, як НТШ (1911 р.) та УНТ

<sup>2</sup> *Гнатюк М.* Альфред Єнсен – дослідник Т.Г.Шевченка // Літературна газета. – 1961. – 14 березня; Листи Альфреда Єнсена до Івана Франка // Архіви України. – 1966. – №4; *Погребенник Я.М.* Дослідник творчості Шевченка // Прапор. – 1971. – №4; *Ії ж.* Альфред Єнсен і його праця про Шевченка // Шевченко німецькою мовою. – К., 1973; *Gustavsson S.* Alfred Jensen och Ukraina // Föredrag från symposiet «Alfred Jensen – dagen», Göteborg, 20 sept., 1991. Göteborg, 1998 (укр. переклад: Альфред Єнсен і Україна // Слово і час. – 1992. – №12); *Якимович Б.* Альфред Єнсен та його «Мазепа» // *Єнсен А.* Мазепа: Історичні картини. – К., 1992; *Дзьобан О.* Альфред Єнсен і Україна // За вільну Україну. – 1999. – жовтень; *Гнатюк М.І.* Тарас Шевченко в осмисленні шведського вченого // Вісник Львівської комерційної академії: Серія «Гуманітарні науки». – Вип.12. – Л., 2014. – С.27–32.

<sup>3</sup> *Панькова С.* Коментар // Листування Михайла Грушевського. – Т.4: Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори / Упор.: С.Панькова, В.Пришляк; ред. Л.Винар, П.Сохань, І.Грич. – К.; Нью-Йорк, 2008. – С.422–423.

(1913 р.). Власне згадані події становлять провідну сюжетну лінію поданого нижче епістолярію.

Самі ж листи походять зі справи 466 («Листи А.Енсена») родинного фонду Грушевських у ЦДІАК України. Усього у цій справі відклаталося 20 листів, проте 3 з них написані до інших адресатів: 2 – до секретаря НТШ В.Гнатюка (арк.8–8 зв., 10), 1 – до С.Томашівського (арк.22–22 зв.). Тож загальна кількість опублікованих листів становить 17. Найбільше їх припадає на 1909 р. (8 одиниць), коли вчені, власне, познайомилися і тривала підготовка присвяченого 200-літтю Полтавської битви тому «Записок НТШ», в якому А.Енсен узяв активну участь двома розлогими текстами, що супроводжувалися змістовними джерельними додатками. У наступні роки кількість листів помітно зменшилась (1910–1911 рр. – по 2, 1912 р. – 3 листи), а з двох останніх передвоєнних років маємо лише стислі новорічні привітання. Вочевидь, листування тривало й надалі, адже 1921 р. у Відні вийшла знана книга А.Енсена «Українага» («Українці»), в якій містилися праці найкращих тогочасних знавців України – М.Грушевського (українська історія), С.Рудницького (географія України та її населення), В.Залозецького-Саса (релігія, мистецтво), І.Панкевича (народна освіта, театр), С.Єфремова (література) та ін. Як стверджують дослідники, зі вступу випливає, що А.Енсен сам скопіював із попередніх текстів М.Грушевського та С.Рудницького підписані ними розділи, адже через неспокійні часи вони не встигли вчасно надіслати свої праці й погодилися на таку комбінацію<sup>4</sup>. Тож очікувано, що ці питання мали б обговорюватися в невіднайдених на сьогодні листах. Утім того ж таки 1921 р. (15 вересня) великого друга України не стало – він помер і був похований у Відні.

\*\*\*

При археографічному опрацюванні листів дрібні особливості тексту (закреслення, вставки над рядками) не обумовлювалися. Підкреслене А.Енсеном слово позначене курсивом. Згадані в листах назви творів, періодичних видань та видавництв автор писав як у лапках, так і без них – у цій публікації подаємо скрізь у лапках. Авторські дати й місця написання листів наведено там, де вони є в оригіналі; установлені за поштовими штемпелями чи упорядниками дати та місця подано у заголовку листа у квадратних дужках із відповідним коментарем. Усі листи датовано за новим стилем.

Рукописні тексти листів скопіював з оригіналів і переклав із німецької та латинської мов Мирослав Трофимук-мол.; переклади з російської – Віталія Тельвака.

За цінні консультації при підготовці цього листування висловлюємо подяку директорці Історико-меморіального музею Михайла Грушевського в Києві Світлані Паньковій.

**Доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії  
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка В.В.Тельвак;  
доктор історичних наук, завідувач відділу джерелознавства нової історії України  
Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України І.Б.Гирич**

<sup>4</sup> Сенюк О. Д. Енсен Альфред-Антон [Електронний ресурс]: [http://esu.com.ua/search\\_articles.php?id=19898](http://esu.com.ua/search_articles.php?id=19898)

\*\*\*

## №1

Львів 23 березня 1909 [р.]

Панові професорові Михайлові Грушевському

Високоповажний пане професоре!

Мені дуже жаль, що вчора перед обідом, коли Ви мене очікували, ушанувавши своїм візитом, мене випадково не було вдома<sup>5</sup>.

А сьогодні вранці я знайшов пакет з обидвома книгами. Це була для мене невимовно радісна несподіванка, і я хочу насамперед принаймні висловити оцими кількома словами свою щонайглибшу вдячність.

Я проглянув книжки – особливо Ваш «Очерк истории украинского народа»<sup>6</sup> – з великим зацікавленням. Цей подарунок стане також чудовим особистим нагадуванням про спільність літературних інтересів і ту гостинність, якою я насолоджувався в Академічному домі<sup>7</sup> й у вчених колах Ваших земляків.

Висловлюючи особливу повагу, із вдячністю і прихильністю  
Альфред Енсен (підпис).

*Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф.1235. –  
Оп.1. – Спр.466. – Арк.4–5. Оригінал, автограф, рукопис*

## №2

Львів, дня 26 березня 1909 [р.]

Високоповажний пане професоре

Я щиро дякую за люб'язне запрошення на неділю о 2 годині. Мені буде приємно, ще раз<sup>8</sup> Вас відвідати (я й так мав намір провідати Вас пізніше, знаючи про Вашу подорож<sup>9</sup>). Я тільки просив би, щоб Ви, а насамперед Ваша

<sup>5</sup> Тоді А.Енсен перебував у Львові під час свого наукового відрядження в Україні. Мешкав в Академічному домі. М.Грушевський згадав про цей візит до А.Енсена у своєму щоденнику: «Викладав, на закінченне семестра. Потім зайшов до Енсена [...]» (див.: Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДАК України). – Ф.1235. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.254).

<sup>6</sup> «Очерк истории украинского народа» – популярна праця М.Грушевського для широких читачьких кіл. До початку Першої світової війни витримала три перевидання, причому останнє побачило світ 1911 р.

<sup>7</sup> Академічний дім – гуртожиток для українських студентів Львова, збудований з ініціативи М.Грушевського на гроші С.Чикаленка та деяких інших наддніпрянських меценатів наприкінці 1906 р. (докл. див.: Паськова С.М. Євген Чикаленко і Академічний дім у Львові // Пам'ятки України: історія та культура. – 2012. – №12. – С.30–37).

<sup>8</sup> У щоденнику М.Грушевського згадано про візит А.Енсена до Грушевських 8 (21) березня 1909 р. (див.: ЦДАК України. – Ф.1235. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.254).

<sup>9</sup> Згідно зі щоденником, М.Грушевський планував виїзд із сім'єю до Києва 17 березня 1909 р. (див.: Там само. – Арк.255 зв.).

дружина, вибачили мене за те, що прийду в буденному костюмі. Причина проста – редингот і фрак залишилися вдома<sup>10</sup>!

З глибокою повагою, щиро  
Ваш Альфред Єнсен (підпис).

*Там само. – Арк. 7–7 зв. Поштівка. Оригінал, автограф, рукопис*

### №3

Стокгольм, 5 травня 1909 [р.]  
Даляґатан, 14

Високоповажний пане професоре!

Прийміть знову мою найщирішу та найсердечнішу дяку за всі Ваші люб'язні послуги<sup>11</sup>. *Вбг зарлаа́!*<sup>12</sup> Водночас я посилаю до бібліотеки Товариства імені Шевченка декотрі з моїх книг, щоб Ви принаймні могли переконатися в моїх добрих намірах. Наступного разу я сподіваюся прислати щось більш придатне для української літератури.

Вашу збірку літературних та політичних есе я прочитав запоем із надзвичайним захопленням<sup>13</sup>.

З повагою, щиро  
Ваш Альфред Єнсен (підпис).  
Коцюбинський *дуже* приємне знайомство<sup>14</sup>.  
П[ан] міський голова був тоді хворим<sup>15</sup>.

*Там само. – Арк. 3–3 зв. Поштівка. Оригінал, автограф, рукопис*

### №4

Стокгольм, 20 травня 1909 [р.]  
Даляґатан, 14

Високоповажний пане професоре!

Я просто не можу не розповісти вам, що домовився з одним видавцем про видання мого дослідження про Мазепу<sup>16</sup>.

<sup>10</sup> Згадку про цю гостину А.Єнсена в будинку Грушевських на вул. Понінського, 6 залишив у своєму щоденнику Михайло Сергійович: «Обідав Єнсен, все пройшло гладко; я подарував йому гуцульську файку; Маринця – ракву» (див.: Щоденники М.С.Грушевського (1904–1910 рр.) / Публ., передм., ком. І.Грича // Київська старовина. – 1995. – №1. – С.23).

<sup>11</sup> А.Єнсен дякує М.Грушевському за його опіку над ним під час перебування в Україні.

<sup>12</sup> «Боже, віддяч!» (пол.).

<sup>13</sup> Складно встановити, яку точно збірку своєї публіцистики подарував М.Грушевський А.Єнсену. На час написання листа таких було вже декілька, але найбільш значною за охопленням проблематики стала «Освобождение России и украинский вопрос» (1907 р.).

<sup>14</sup> Працюючи над біографією І.Мазепи, навесні 1909 р. А.Єнсен перебував у Чернігові, де за посередництва М.Грушевського познайомився з М.Коцюбинським і А.Верзиловим. Відомо, що шведський учений неодноразово відвідував М.Коцюбинського в його будинку. Згодом між ними налагодився епістолярний діалог. А.Єнсен випустив книжку прози М.Коцюбинського у шведському перекладі з власною передмовою. Також він відгукнувся на смерть письменника некрологом у газеті «Stockholm Dagblad».

<sup>15</sup> Два останніх рядки листа А.Єнсена дописав російською мовою.

<sup>16</sup> Ідеться про книгу: *Jensen A. Mazepa: Historiska bilder från Ukraina och Karl XII:s dagar.* – Lund, 1909. – 240 s.

Ця книга, яка міститиме багато прекрасних ілюстрацій (портретів, краєвидів та ін.), починається й закінчується оглядом політичної та культурної долі українського народу, а та частина, що частково базована на Вашій роботі, безперечно, повинна бути Вам цікавою.

Над матеріалом для розділу «Мазепіана» я зараз працюю в місцевому державному архіві. Тут багацько матеріалу (листи Орлика, Анни Войнаровської, уродженої Мирович та ін.), який доктор Нестрін частково використав для своїх студій «Karl XII Orientaliska kreditorer» («Historisk Tidskrift», 1900 р.).

Оскільки, ці латино-, німецько- та франкомовні листи є надзвичайно цікавими для української літератури з культурного та історичного поглядів, я принагідно запитую, чи Ви не хотіли б зарезервувати в якійсь науковій публікації місце для статті, дотичної до цієї тематики?

Я пишу статтю німецькою (щоб можливо було зробити її переклад!) і додаю до неї підбірку оригінальних листів. Уже влітку я зможу надіслати Вам дослідження про історію поневірян сім'ї Войнаровських<sup>17</sup>. Пізніше я би послав Вам студию про Орлика – мені треба ще трохи часу восени, адже його кореспонденція дуже велика<sup>18</sup>.

У моїй популярній книзі про Мазепу я торкаюся цих деталей лише частково. Тема, проте, дуже цікава, насамперед для ваших співвітчизників, тому варто розглянути її докладніше.

Я не можу вимагати евентуального гонорару, проте буду вдячний отримати певну кількість примірників, якщо, звісно, Ви зможете втілити цей план.

Очікуючи Вашої важливої відповіді щодо цього проекту, залишаюся зі щонайщирішим вітанням пані Вашій дружині.

Щиро Ваш

Альфред Єнсен (підпис).

*Там само. – Арк. 1–1 зв. Оригінал, автограф, рукопис*

## №5

Стокгольм 31 травня [19]09 [р.]

Милостивий пане! Люб'язний професоре!

Дуже я Вам вдячний за Ваш лист від імені товариства<sup>19</sup>. Я вже послав секретареві товариства і рукопис (про сімейство Войнаровських у Швеції<sup>20</sup>), і лист. Якщо Ви вже виїхали зі Львова, ці листи будуть Вам надіслані секретарем – маю надію, якомога швидше.

Буду дуже радий, якщо дізнаюся, що Ви задоволені моєю статтею.

<sup>17</sup> Мається на увазі праця: Єнсен А. Родина Войнаровських в Швеції: Причинок до історії не-долі мазепинців // Записки НТШ. – Т.ХСІІ. – Кн. VI. – Л., 1909. – С.170–193.

<sup>18</sup> Ідеться про студию: Єнсен А. Орлик у Швеції // Там само. – С.93–169.

<sup>19</sup> Наукове товариство імені Шевченка.

<sup>20</sup> Див. прим.17.

Прошу про уклін та «рукоцілування» ашій дружині.  
 Бажаю Вам усього доброго та, передусім, приємного літа «на селі».  
 Зі щирою повагою  
 Альфред Єнсен (підпис)  
 Моя літня адреса: Стокгольм – Уте<sup>21</sup> («дача»).

*Там само. – Арк.2–2 зв. Поштівка. Оригінал, автограф, рукопис*

## №6

Стокгольм – Уте  
 дня 3 червня 1909 [р.]

Високоповажний пане професоре!

Вірогідно, Ви вже отримали мій рукопис у Львові<sup>22</sup>. Сподіваюся, матиму можливість переглянути верстку. Проте я хотів би вже тепер звернути Вашу увагу на одну опіску. В одному з листів, в якому Анна Войнаровська просить про звільнення українського полоненого, написано «Ляховіе», проте, звичайно ж, повинно бути «Ляховичі»\*. До цього можна додати примітку:

\*Ляховичі, 4 милі від Несвіжа, де шведи взяли в полон переяславського полковника Мировича, і звідки відправили його 1707 року через Щецин до Стокгольма<sup>23</sup>.

З глибокою повагою, щиро Ваш  
 Альфред Єнсен (підпис)

*Там само. – Арк.6–6 зв. Оригінал, автограф, рукопис*

## №7

Стокгольм – Уте 15 червня [19]09 [р.]

Високоповажний пане професоре!

Щиро дякую за Вашу листівку з повідомленням, що отримали мій рукопис<sup>24</sup>, і що я одержу гранки. Статтю про Орлика<sup>25</sup> у Швеції на основі матеріалів шведського державного архіву я можу завершити щонайпізніше 1 жовтня, і перешлю її Вам через секретаріат у Львові. Проте достовірні копії багатьох оригінальних рукописів листів Орлика, чимало з яких великого обсягу, я зможу приготувати не раніше, аніж близько 20 жовтня.

<sup>21</sup> Уте – один із найбільших островів Стокгольмського архіпелагу. Популярне місце для літнього відпочинку. Тут А.Єнсен проживав на дачі впродовж літа.

<sup>22</sup> Ідеться про рукопис праці А.Єнсена «Родина Войнаровських в Швеції: Причинок до історії недолі мазепинців».

<sup>23</sup> Це речення А.Єнсена написав російською мовою.

<sup>24</sup> Див. прим.22.

<sup>25</sup> Ідеться про працю: Єнсен А. Орлик у Швеції // Записки НТШ. – Т.ХСІІ. – Кн.VI. – Л., 1909. – С.93–169.

Я хотів би принагідно довідатися:

1. Чи відповідний цей термін для листів (20 жовтня), щоб зможти їх надрукувати ще цього року?

2. Чи Вам потрібно для Вашої наукової публікації копії всіх листів, чи достатньо буде вибраних на мій розсуд?

Найщиріші вітання Вашій дружині!

Я з сім'єю тепер на чудовому острові<sup>26</sup> (чотири години на поромі від Стокгольма в «тисняві»). На початку серпня я планую закінчити рукопис свого «Мазепи», по тому я хотів би написати про Шевченка для якогось журналу<sup>27</sup>.

В одному з наступних зошитів «Der Ukrainischen Revue»<sup>28</sup> буде короткий причинок (написаний на редакційне замовлення) про Мазепу в європейській поезії<sup>29</sup>. Цю ж тему я докладніше розглядатиму в моїй шведській книзі<sup>30</sup> – отож, як Ви бачите, свої недавні наукові подорожі я використав доволі непогано.

Бажаю Вам і сім'ї приємного літа. Буду вдячний за листівку з Вашою новою адресою.

Із найглибокою повагою щиро Ваш  
Альфред Єнсен (підпис).

*Там само. – Арк.9–9 зв. Оригінал, автограф, рукопис*

## №8

Стокгольм, 22.XII.[19]09 [р.]

Дорогий професоре!

Вам і Вашій дружині бажаю всього доброго – щасливого свята! З Новим роком, із новим щастям!

Зі щирою повагою  
Альфред Єнсен (підпис).

*Там само. – Арк.11–11 зв. Оригінал, автограф, рукопис*

<sup>26</sup> Див. прим.21.

<sup>27</sup> Шевченкознавчі інтереси А.Єнсена втілилися в монографію: *Jensen A. Taras Schewtschenko ein Ukrainisches Dichterleben: Literarische studie.* – Wien, 1916. – 158 s. Спробу узагальнення шевченкіани А.Єнсена див.: *Погребенник Я.М.* Дослідник творчості Шевченка // Прапор. – 1971. – №4; *Ї ж.* Альфред Єнсен і його праця про Шевченка // Шевченко німецькою мовою. – К., 1973; *Гнатюк М.І.* Тарас Шевченко в осмисленні шведського вченого // Вісник Львівської комерційної академії: Серія «Гуманітарні науки». – Вип.12. – Л., 2014. – С.27–32.

<sup>28</sup> «Ukrainische Rundschau» – німецькомовний місячник для інформування іноземців про політичні й культурні справи України, виходив у Відні 1903–1915 рр. (до 1905 р. – під назвою «Ruthenische Revue»). Видавець – В.Яворський, головний редактор – В.Кушнір, редактор – О.Турянський. Мав передплатників головним чином у Німеччині. Із березня 1908 р. на обкладинці постійно вміщували етнографічну карту України. У своєму листі А.Єнсен скомбінував фактично неіснуючу назву часопису з двох дійсних – старої («Ruthenische Revue») та нової («Ukrainische Rundschau»).

<sup>29</sup> Ідеться про працю: *Jensen A. Mazepa in der modernen europäischen Dichtung // Ukrainische Rundschau* (Wien). – 1909. – №7. – S.299–305.

<sup>30</sup> Мається на увазі книга: *Jensen A. Mazepa: Historiska bilder från Ukraina och Karl XII:* dagrar. – Lund, 1909. – 240 s.



## №9

3 березня 1910  
Даляґатан, 14

Високоповажний пане професоре!

Дякую за Ваш дружній лист і тішуся, що Ви бодай трохи задоволені моєю роботою. Із нетерпінням чекатиму на гранки<sup>31</sup>. Оскільки 14 березня я вже відїжджаю (цією весною працюватиму у Чехії, вивчаючи перебіг Тридцятилітньої війни), дуже хотів би отримати видруки до того часу, оскільки пізніше мені буде важче їх відправити.

Вичитані верстки я відразу ж перешлю до друкарні.

Прошу передати щонайщиріші вітання Вашій дружині. З надією, що і в майбутньому я можу прислужитися Вам і Товариству імені Шевченка, пишу з глибокою повагою.

Зі вдячністю – щиро Ваш  
Альфред Єнсен (підпис).*Там само. – Арк.12–13. Ориґінал, автограф, рукопис*

## №10

[Кінець листопада] 1910 [р.]<sup>32</sup>Доктор Альфред Єнсен  
Найяснішому та найславнішому професорові докторові  
Михайлові Грушевському  
ВІТАЮ

Дуже мені жаль, що незмога мені цієї осені бути присутнім у ці святкові дні в Києві на вшануванні Твоєї п'ятирічної діяльності<sup>33</sup> яко видатного письменника й науковця<sup>34</sup>.

Та як би там не було, дозволь мені листовно побажати міцного здоров'я з цього краю Карла XII Великого. У цей день не лише хочу висловити Тобі свою щонайщирішу вдячність за те, що Ти мене завжди у своєму домі приймав як найдорожчого й найближчого гостя, і що Ти надзвичайно доброзичливо й послідовно всіма силами сприяв моїм дослідженням української літератури та надавав підтримку, але й щонайщиріше побажати Тобі многих літ на користь

<sup>31</sup> Гранки статей А.Єнсена до тому «Записок НТШ», що вийшли до 200-річчя Полтавської битви.

<sup>32</sup> Визначити приблизну дату написання листа дозволяє згадка самого А.Єнсена, що його написано «напередодні грудневих календ, коли упокоївся Карл XII». Як відомо, «календами» називали перші числа кожного місяця, а Карл XII помер 30 листопада (11 грудня) 1718 р.

<sup>33</sup> А.Єнсен помилився – у 1910 р. відзначали двадцятип'ятиліття літературно-наукової творчості М.Грушевського.

<sup>34</sup> Урочистості з нагоди ювілею, за участі самого М.Грушевського, відбулися в Києві в будівлі Українського клубу 16 грудня 1910 р. (див. докл.: *Тельвак В.В.* П'ять ювілеїв Михайла Грушевського // *Український історичний журнал*. – 2016. – №2. – С.14–22).

і на вічну славу історії, літератури, розвитку вільних мистецтв і поступу Твоєї вітчизни України, успіхів творчості Твоїй і найбільшого вашого пророка (Шевченка) поміж людьми, які живуть довкола гирла Бористену і Карпатських хребтів, – многая літа.

Будь здоров, могутній, процвітай!

Прощавай!

Дано у Стокгольмі напередодні грудневих календ, коли упокоївся Карл XII.

1910.

*Там само. – Арк.23–23 зв. Оригінал, автограф, рукопис*

## №11

18.VI.[19]11 [р.]

Стокгольм, Даляґатан

Милостивий пане!

Дуже я Вам вдячний за Вашу чудову «Історію України»<sup>35</sup>. Це буде для мене дуже приємне знайомство, і я сподіваюся писати про неї в «Historisk Tidskrift»<sup>36</sup>. Сьогодні я повернувся з Македонії та Афону, де подорожував декілька місяців. Мое шанування Вашій дружині та п[анам] Гнатюку й Томашівському.

Зі глибокою вдячністю та щирою повагою Ваш

Альфред Єнсен (підпис)

*Там само. – Арк.14–14 зв. Поштівка. Оригінал, автограф, рукопис*

## №12

Стокгольм, Даляґатан, 14  
дня 2 грудня 1911 [р.]

Високоповажний пане й натхненнику!

Ваша поштівка була для мене дуже радісною несподіванкою. Я дуже гордий з такої відзнаки, яку навряд чи заслужив<sup>37</sup>. Як тільки я отримаю офіційне повідомлення зі Львова, то одразу ж гідно висловлю свою глибоку подяку.

Цілую руку благовірній.

Ваш вдячний шанувальник та учень,

Альфред Єнсен (підпис)

*Там само. – Арк.15–15 зв. Поштівка. Оригінал, автограф, рукопис*

<sup>35</sup> Очевидно, ідеться про російськомовний переклад першого тому «Історії України-Руси», котрий вийшов друком 1911 р. у Петербурзі під назвою «Киевская Русь».

<sup>36</sup> Рецензія А.Єнсена на «Історію України-Руси» М.Грушевського у «Historisk Tidskrift» відсутня. Натомість шведський учений згадував про праці українського колеги у своїх відгуках на видання НТШ (див.: *A-d J. [Jensen A.] Strödda meddelander och aktstrycken underrättelser // Historisk Tidskrift. – Trettonde årgången (1910). – Stockholm, 1911. – S.144–146*).

<sup>37</sup> Ідеться про обрання А.Єнсена дійсним членом Історично-філософської секції НТШ, рішення про що було ухвалене 15 листопада 1911 р. (див.: Засідання виділу // Хроніка НТШ. – Ч.48. – Л., 1911. – С.3).

## №13

[Стокгольм 18.01.[19]12 [р.]]<sup>38</sup>

[Його високоповажності професорові п[а]нові Мих. Грушевському]<sup>39</sup>

Бажаю Вам і дружині всього доброго. З Новим роком, із новим щастям!

З глибокою повагою

Д[окто]р Альфред Єнсен (підпис)

Р. S.: Зі Львова й від Товариства імені Шевченка жодної звістки – окрім Вашої поштівки<sup>40</sup>

*Там само. – Арк.16–16 зв. Поштівка. Оригінал, автограф, рукопис*

## №14

Стокгольм, 7 лютого 1912 [р.]

Далаґатан, 14

Високоповажний пане професоре!

Вітаючи Вас із Новим роком і повторюючи Вам свої побажання, водночас висловлюю подяку за останню від Вас листівку з підтвердженням почесного відзначення з боку української Академії, що мене прийнято в її члени<sup>41</sup>. Як тільки до мене прибуде офіційний лист від пана секретаря, я одразу ж знайду кращу форму висловити свою вдячність.

Однак прошу Вас, високоповажаний пане професоре та натхненнику, прийняти й оцю мою листівку.

А ргоро. Ви повинні потурбуватися про те, щоб Товариство імені Шевченка й Українська академія наук були наявними в «Kalendae Minerva» («Видавництво Тойбнер», Страсбург). Адже там перелічені навіть ті наукові товариства, які далеко не рівня Вашій академії!

Щороку, а саме весною, я намагаюся – частково завдяки стипендіям, частково на приватні заощадження – продовжувати свої слов'янські подорожі. Минулого року я побував у Македонії й на Афоні, а два роки тому – у Богемії – Моравії (дослідження Тридцятилітньої війни).

Цього року я зможу вирватися хіба лише в кінці літа (у серпні – вересні, або й жовтні). Я вже мрію здійснити подорож до гуцулів<sup>42</sup>.

Що Ви думаєте про такий план?

<sup>38</sup> Місце й дату відправлення поштівки встановлено за штемпелем.

<sup>39</sup> Звернення взяте з підпису на поштовій картці.

<sup>40</sup> А.Єнсен указує голові НТШ на те, що досі не отримав офіційного повідомлення з канцелярії товариства про своє обрання дійсним членом Історично-філософської секції (див. прим.36). Тож М.Грушевський звернув увагу І.Джиджори як заступника секретаря НТШ на цю тривогу шведського колеги в написаному у січні 1912 р. листі: «Єнсен, котрого я 2 місяці тому поздоровив з вибором, тепер з певною тривогою пише, що він досі не дістав офіційного повідомлення» (див.: Листування Михайла Грушевського. – Т.4: Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори. – С.238). Як свідчить наступний лист, М.Грушевський вочевидь заповнив А.Єнсена в такому виборі. Після нагадування М.Грушевського, А.Єнсена було надіслане офіційне повідомлення, адже 27 березня 1912 р. на засіданні виділу прийнято до відома його подяку за обрання (див.: Засідання виділу // Хроніка НТШ. – Ч.50. – Л., 1912. – С.3–4).

<sup>41</sup> Див. прим.39.

<sup>42</sup> Утім ця поїздка так і не відбулася.

Видається, це могла б бути дуже цікава науково-популярна подорож, і я зміг би написати нарис про культуру цього цікавого етносу.

Як Ви гадаєте, скільки могла б коштувати така подорож (приблизно 4–6 тижнів), і коли її доцільно планувати, щоб була якнайуспішнішою?

Буду дуже вдячний за Вашу думку щодо цієї конфіденційної приватної справи, а також за всіляку інформацію: політичну, літературну тощо.

Цілую руку благовірної!

Щиро Ваш

д[окто]р Альфред Єнсен (підпис)

*Там само. – Арк.18–19. Оригінал, автограф, рукопис*

## №15

Стокгольм, 12.V.[19]12 [р.]

Далягтан, 14

Високоповажний пане професоре!

Прийміть мою найщирішу дяку за те, що Ви були таким люб'язним прислати мені останні плоди Вашої дивовижної наукової діяльності. Для мене велика радість поповнити свої знання з української культури з допомогою Вашого «Культурно-національного руху в Україні»<sup>43</sup>.

Я ще не покинув надії зробити влітку ще одну «подорож-дослідження», а саме до Ваших місць. Реалізація цього приемного плану все ще у руках Божих і залежить від багатьох обставин. Хай живе надія.

Цілую руку Вашої дружини та шлю найщиріші вітання панові Гнатюкові, Томашівському та ін.

Залишаюся щиро Ваш, зі вдячністю

Альфред Єнсен (підпис)

*Там само. – Арк.17. Оригінал, автограф, рукопис*

## №16

3.1.[19]13 [р.]<sup>44</sup>

[Шляхетний проф. д[окто]р Михайло Грушевський]<sup>45</sup>

Із Новим роком, з новим щастям.

Ваш Альфред Єнсен (підпис)

*Там само. – Арк.21–21 зв. Поштівка. Оригінал, автограф, рукопис*

<sup>43</sup> Ідеться про книгу: Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. – К.; Л., 1912. – 248 с. В основу видання лягли популярно-наукові лекції, котрі М.Грушевський читав у Києві 1908 р., тоді ж опубліковані в «Літературно-науковому вістнику» під назвою «Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці».

<sup>44</sup> Дату встановлено за поштовим штампелем у Києві.

<sup>45</sup> Звернення взяте з підпису на поштовій картці.

## №17

Стокгольм 10.I.1914 [р.]  
Даляґатан, 14

Шановн[ий] доброді[ю]!

Із Новим роком, з новим щастям! Дякую за люб'язну карту. Уклін Вашій дружині. Пишу скоро до науко[вого] товариства в Києві<sup>46</sup>.

Зі щирою повагою Ваш  
Альфред Єнсен (підпис)

*Там само. – Арк.20–20 зв. Ориґінал, автограф, рукопис*

<sup>46</sup> Ідеться, очевидно, про лист А.Єнсена з нагоди обрання його дійсним членом Українського наукового товариства в Києві. Номінування відбулося на загальних зборах УНТ 12 листопада 1913 р. (див.: Національна бібліотека України ім. В.Вернадського. Інститут рукопису. – Ф.Х. – №32919. – Арк.59). Оскільки на цих зборах був присутнім і М.Грушевський, можемо припустити, що він листовно поінформував про такий вибір шведського колеґу. Збереглася також рекомендація М.Грушевського та В.Перетця (рукою М.Грушевського), дана А.Єнсену для обрання його дійсним членом УНТ (див.: *Панькова С.* Коментар // Листування Михайла Грушевського. – Т.4: Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори. – С.423).

*For the first time Alfred Jensen's letters to Mykhailo Hrushevs'kyi has been published. The letters cover the unknown contacts of scientists during 1909–1914. They discussed problems related to the cooperation of the Swedish Slavist in the "Notes of the Shevchenko Scientific Society", his popularization of the achievements of Ukrainian culture and science in the Western European intellectual space.*

**Keywords:** *Hrushevs'kyi, Jensen, "Notes of the Shevchenko Scientific Society", Mazepa, Orlyk.*

